

AJANKOHTAISTA

Helsingin Ebeneser-talo: osa suomalaisen varhaiskasvatuksen historiaa ja nykypäivää

Maija Meretniemi, Taina Sillanpää, Liisa Lauerma & Jan Lofström

Helsingissä sijaitsevalla Ebeneser-talolla on merkittävä paikka suomalaisen lastentarhatoiminnan ja lastentarhanopettajien koulutuksen historiassa. Talossa toimi lähes 80 vuoden ajan lastentarha, ja siinä sijaitsi myös Suomen ensimmäinen ja pitkään ainoa lastentarhanopettajaseminaari. Ebeneser-säätiön omistamassa rakennuksessa toimii nykyisin lastentarhamuseo, jonka yhteydessä järjestetään lapsille ja vanhemmille suunnattuja tapahtumia sekä varhaiskasvatuksen alalla työskenteleville täydennyskoulutuskursseja.

Tässä kirjoituksessa käsitellään Ebeneserin lastentarhan ja lastentarhanopettajaseminaarin alkuvaiheita sekä lastentarhanopettajien koulutuksen myöhempää laajenemista Suomessa. Siinä käsitellään myös Ebeneser-säätiön ja sen lastentarhamuseon toimintaa varhaiskasvatuksen historian ja nykypäivän tallentajana sekä varhaiskasvatuksen pedagogiikan kehittäjänä.

Ebeneserin lastentarhan ja lastentarhanopettajaseminaarin alkuvuosikymmenet

Tänä vuonna 125-vuotista taivaltaan juhlivan suomalaisen lastentarhanopettajakoulutuksen kuten lastentarhatyönkin juuret ovat Saksassa. Lastentarhatyön ideologi, saksalainen aktiivisuuspedagogi Friedrich Fröbel (1782–1852) ryhtyi Heinrich Pestalozzin ajatuksista innoittuneena kehittämään alle kouluikäisten lasten ryhmämuotoisen toiminnan pedagogiikkaa. Hänen oppilaastaan Henriette Schrader-Breymannista (1827–1899) tuli sittemmin lastentarhanopettajakoulutuksen kehittäjä. Ala oli alusta alkaen naisvaltainen. Naisten siirtymässä teollistumisen myötä yhä enemmän palkkatyöhön kodin ulkopuolelle myös naisten kouluttautuminen yleistyi. Eurooppalaisella naisliikkeellä oli suuri merkitys monien sosiaalisten palveluammattien muotoutumisessa, ja myös naisliikkeen ja Fröbelin välillä oli vastavuoroista vaikutusta lastentarhanopettajan ammatin muotoutumisessa. Fröbel avasi nimitäin tietä ajatukselle, että äitiys voi olla biologisen äitiyden lisäksi ammattiäitiyttä, tehtävänsä koulutetun ammattilaisen työtä perinteisesti perheen ja kodin piiriin kuuluneissa toimissa. (Reyer 1989, 33–39.)

Käsite henkinen äitiys muodostui keskeiseksi lastentarhanopettajille koulutuksen alkuaikoina 1800-luvun loppupuolella. Heidän työtään ja koulutustaan ohjasi Henriette Schrader-Breymannin muotoilema vaalilause ”Harjoittakaa henkistä äitiyttä” (*Übet geistige Mütterlichkeit*). Se oli mottona vuosikymmenten ajan lastentarhanopettajien ammattilehtien kansilehdillä. Suomessa se kaiverrettiin lastentarhanopettajien ammattitunnukseen. Lause sisälsi ajatuksen, että äidillisyyden on naisen yhteiskunnallinen lähetystehtävä ja yhteiskunnan moraalialueen kohottava voima. Äitimyyden ylistämä vaistomainen rakkaus lapsiin

oli ammattimaisen kasvattajattaren työn perusedellytys, joskaan kasvattajattarella ei tarvinnut välttämättä olla omakohtaista kokemusta biologisesta äitiydestä. Henkinen äitiys oli lastentarhanopettajien koulutuksen ja työn lähtökohta, poliittinen ja koulutuspoliittinen periaate. (Ebert 1999, 67, 77–79; Jacobi 1990, 208–209; Sachsse 2003, 101; Allen 1996, 14.)

Kuva 1. Ebeneserin opettajia ja opiskelijoita ryhmäkuvassa 1910-luvulla. Kuvassa keskellä Elisabeth Alander ja Hanna Rothman. Kuvallähde: Ebeneser-säätiön valokuva-arkisto.

Lastentarhanopettajista eri yhteyksissä käytetyt nimikkeet kuten tati, kasvattajatar ja ammattisar viittasivat usein perheinstituutioon. Lastentarhanopettajat olivatkin ammattititeiltään pitkään äitiyden ja opettajuuden välimaastossa huojuva ambivalentti profesio, välittämisen ammattikunta, jonka tunnusmerkkinä korostettiin huolenpitoa ja epäitsekkyttä. (Meretniemi 2015, 276.) Henkiseen äitiyteen laajennetun äitiyden käsite muodosti lastentarhatyössä sillan yksityisen ja julkisen, kodin ja koulun välille.

Suomalaisen kansanlastentarhatoiminnan ja lastentarhanopettajakoulutuksen uranuurtajat Hanna Rothman (1856–1920) ja Elisabeth Alander (1859–1940) edustivat taustaltaan sivistyneistöä, he olivat naimattomia ja toiminnassaan vahvasti vapaakirkollisen herätyskristillisyyden innoittamia. He olivat tässä suhteessa ajalleen tyypillinen esimerkki yhteiskunnalliseen toimintaan ryhtyneistä sivistyneistönaaisista. Kummallakin oli kiinteät yhteydet Pelastusarmeijaan ja Diakonissalaitokseen. He valmistuivat helsinkiläisestä Elisabeth Blomqvistin tyttökoulun jatko-opistosta pienten lasten opettajiksi. Lastentarhanopettajan koulutus oli tuolloin hankittava Henriette Schrader-Breymannin perustamassa Pestalozzi-Fröbel-Haus-seminaarissa Berliinissä. Rothman sai todistuksen suoritetusta seminaarin kurssista 1882. Alanderilla tutkinnon suorittaminen kariutui pitkiin sairausjaksoihin. Tästä huolimatta hänestä tuli myöhemmin arvostettu Fröbel-pedagogiikan tuntija. (Meretniemi

2015, 128.) Fröbelin pedagogiset ajatukset saapuivat Suomeen juuri Rothmanin ja Alanderin kautta, ja ne muodostivat suomalaisen lastentarhatyön pedagogisen perustan.

Hanna Rothman ja Elisabeth Alander katsoivat lastentarhatoiminnan edellyttävän tehtävään koulutettuja lastentarhanopettajia. Tulevaisuudenvisio koulutetuista lastentarhanopettajista näkyy Rothmanin kirjeessä tulevalle työparilleen Alanderille Berliiniin vuonna 1892: ”Sitten perustamme oikean opettajattarien valmistuskurssin ja niin saamme vähitellen lastentarhoja kautta maan.” (Ebeneser-säätiön arkisto, Hanna Rothmanin kokoelma, Hanna Rothmanin kirje Elisabeth Alanderille 10.3.1892; Ebeneserkoti 1890–1922, 215.)

Lastentarhatyö ja opettajien kouluttaminen alkoi mielenkiintoisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa. Teollistuvassa ja kasvavassa Helsingissä sosiaaliset epäkohdat näkyivät työväestön asuinalueilla kaupungin laidoilla. Työläisperheiden vanhempien työpäivät olivat pitkiä ja lapset saattoivat vaeltaa kaduilla vailla valvontaa. Köyhyyden rasittamat vanhemmat eivät aina pystyneet tarjoamaan lapsille riittävästi kasvatusta ja opetusta. Aatteellisten yksityisten hyväntekeväisyisyhdistysten, esimerkiksi Kaupunkilähetyksen ja Pelastusarmeijan, panos epäkohtien lieventämisessä oli tärkeä. Myös Hanna Rothman arvosti filantrooppisten järjestöjen toimintaa, mutta hän katsoi, että ryhmissä hoidettavien pienten lasten oli saatava erityisesti pedagogista ohjausta. Siisteys- ja tapakasvatus ja myös lasten äitien ohjaaminen olivat tarpeen. Rothmanin ajattelussa yhdistyivät siten sosiaalinen ja pedagoginen näkemys, ja lastentarhatyössä vahvaksi muodostunutta työkasvatusorientaatiota voikin perustellusti kutsua sosiaalipedagogiseksi. (Ebeneserkoti 1890–1922, 12–16.)

Hanna Rothman perusti Helsinkiin ensimmäisen kansanlastentarhan vuonna 1888. Pian toiminta laajeni, ja lastentarha saavutti vähitellen perheissä suosiota siitä huolimatta, että lasten kasvatusta ja hoitoa kodin ulkopuolella myös vierastettiin. Yhteiskunnassa vallalla ollut luokkajakoisuus näkyi myös lastentarhatoiminnassa. Opettajat edustivat pääosin yläluokkaa, kun taas lastentarhan lapset tulivat työväestön piiristä.

Kun lastentarhat yleistyivät, koulutettuja opettajia tarvittiin lisää. Koulutuksen aloittaminen syyskuussa 1892 Sörnäisten kansanlastentarhan yhteydessä avasi tien ”kasvattajattarien” laajamittaiselle koulutukselle Berliinin Pestalozzi-Fröbel-Hausin tapaan ja samantyyppisin opetussuunnitelmin. Lastentarhalle ja lastentarhanopettajakoulutukselle valmistui vuonna 1908 Helsinginkadun varrelle oma rakennus, Ebeneser-talo. (50 vuotta Lastentarahaseminaarityötä 1892–1942, 11–14.)

Kristillis-yhteiskunnallisiin arvoihin sitoutuneet säännöt määrittivät koulutuksen arvoja ja opetusta. Koulutus tapahtui aluksi kasvattajatarkurssin nimellä. Kurssin ensimmäisiltä oppilailta edellytettiin 18 vuoden ikää ja täydellisesti suoritettua tyttökoulun kurssia eli keskikoulua. Vaatimus oli siten eri kuin kansakoulunopettajaksi opiskelevilla, joille pohjakoulutuksena riitti kansakoulu. Myöhemmin koulutukseen otettavien ikäraja nostettiin 19 vuoteen. Laulutaito oli ehdoton edellytys ja soittotaito suotava. Kasvattajattaren tuli tuntea syvää kutsumusta ja arvostaa kristillistä vakaumusta. Kurssi oli maksuton, ruotsinkielinen ja yksivuotinen, vuodesta 1896 alkaen kaksivuotinen. Vuodesta 1897 se sai valtionapua ja sitä valvoi Kouluylihallitus. Suomenkielinen koulutus alkoi vuonna 1905, ja siitä lähtien alkoi vuorovuosin suomen- ja ruotsinkielinen kurssi, kunnes ruotsinkielinen koulutus siirtyi vuonna 1958 Pietarsaaren. Koulutus oli avoinna vain naisille, toisin kuin kansakoulunopettajien koulutus.

Koulutuksen tavoite oli lastentarhatyön kokonaisnäkemys, kyky suunnitella toiminnan sisältöjä ja puitteita. Valmistuttuaan opettajan tuli kyetä toimimaan opettajana, johtajana ja omata valmiudet perustaa lastentarha. Alkuvuosikymmeninä oppiaineita olivat uskonto, kasvatustiete, sielutiede, Fröbel-pedagogiikka, terveysoppi, yksinkertainen kirjanpito, luonnontiede, Fröbelin käsityöt ja askartelu, piirustus, laulu ja veisto. Myöhemmin oppiainei-

siin lisättiin kotitalous, soitonopetus, liikuntakasvatus, äidinkielen suullinen ja kirjallinen esitystaito ja yhteiskunnallisia aineita. Osana opiskelua olivat myös käytännölliset arkityöt oppilaitoksessa eli osallistuminen ”kyökkiaskareisiin, siivoukseen ja pesuun, jotka ovat omiansa kehittämään tulewan kasvattajattaren silmää ja kättä niitä vaatimuksia warten, joita työ palvelewassa rakkaudessa köyhien lasten keskuudessa hänelle asettaa”. (Ebeneser-säätiön arkisto, Kasvattajatarkurssin esite 1908; Lastentarhaseminaari Ebeneser. Matrikkeli lastentarhanopettajista 1892–1977.) Opiskelijat muistelivatkin myöhemmin, että ”Ebeneserin tyttöjen” lauantaiparfyymi oli paloöljy (Ebeneser-säätiön arkisto, Muistitietokokoelmat, Kasvattajaksi oppimassa -muistitietokeräys 2001, Marjatta Kaidesoja).

Taloustöihin osallistuminen jatkui 1960-luvulle asti, jolloin se poistettiin opiskelijoiden annettua ymmärtää, että se ei enää vaikuttanut oleelliselta opintojen osalta. Teoriaa ja käytännön harjoittelua oli opinnoissa 1960-luvulle saakka lähes saman verran. Harjoittelulas-tentarhat olivat oppilaitoksen lähellä ja harjoittelu noudatti mestari–kisälli-asetelmaa: samat kokeneet ohjaavat opettajat vastaanottivat opiskelijoita kymmeniä vuosia. Vuosina 1945–1965 opetukseen kuului kesäharjoittelu pienten lasten hoitolaitoksessa ja kesäsiirtolassa. Keskusteleva ja itsearviointia harjoittava työtapaa haki muotoaan 1960-luvulla, samoin ryh-mätyöskentely yleistyi.

Lastentarhanopettajakoulutuksen laajentuminen

Helsingissä lastentarhanopettajakoulutusta ylläpiti vuoteen 1977 asti Hanna Rothmanin ja Elisabeth Alanderin laitokset -säätiö (nykyinen Ebeneser-säätiö). Säätiö hoiti valtionavun turvin koulutusta yksin vuoteen 1955 asti, jolloin Tampereelle perustettiin toinen itsenäisenä oppilaitoksena toiminut lastentarhanopettajaseminaari. Aluksi vakinaisina opettajina Helsingissä olivat Hanna Rothman ja Elisabeth Alander. Rothman jätti tehtävät Alanderille vuonna 1917. Tämä toimi koulutuksen johtajana vuoteen 1925. Heidän jälkeensä rehtoreina toimivat Elin Waris (1925–1938) ja Armo-Laina Sirelius (1938–1959). Ensimmäinen akateemisen koulutuksen saanut rehtori oli lastentarhanopettaja, yhteiskuntatieteiden maisteri Siiri Valli (1959–1970). Eri aineisiin pyrittiin saamaan alaa tuntevia päteviä tuntiopettajia, mikä tosin onnistui vaihtelevasti. Johtajat sekä työkasvatuksen, askartelun ja veiston opettajat rekrytoitiin vuosikymmenten ajan oman talon sisältä. Lastentarhanopettajakoulutuksen laajentuessa myös kouluttajien tarve kasvoi. (Lastentarhaseminaari Ebeneser. Matrikkeli lastentarhanopettajista 1892–1977, 181–198.)

Vuonna 1947 Ebeneserin toiminta laajeni Jyväskylään, jonne perustettiin Ebeneserin Jyväskylän seminaariosasto. Jyväskylässä tavoitteena oli 1950-luvun alussa lastentarhanopettajakoulutuksen kehittäminen tieteelliseltä pohjalta. Tavoitteena oli myös toiminnan liittäminen Kasvatusopillisen Korkeakoulun yhteyteen. Se ei onnistunut, mutta yhteys korkeakouluun näkyi seminaariosaston opetusohjelmassa siten, että ohjelmaan kuuluivat muun muassa kehityspsykologian, sosiologian ja erityispedagogiikan peruskurssit ja kasvatustieteiden approbatur-arvosana. Lisäksi Jyväskylän opiskelijat olivat kaikki ylioppilaita, toisin kuin Ebeneserin seminaarissa Helsingissä. (Kasurinen & Saares 1998, 11–13, 39; Lujala 2013, 22.)

Lastentarhanopettajapulasta keskusteltiin myös eduskunnassa 1950-luvun alussa. Tamperelaiset kansanedustajat ajoivat innokkaasti valtion ylläpitämän lastentarhanopettajaseminaarin perustamista kotikaupunkiinsa. Eduskunnan aloitteissa mainittiin kasvatukselliset syyt: lastentarhat nähtiin osana koulupolun alkua. Lastentarhojen katsottiin myös tekevän äitien työssäkäynnin mahdolliseksi. Valtion ylläpitämää seminaaria Tampereelle ei saatu, mutta 1955 Tampereen lastentarhaseminaari aloitti toimintansa valtion tukemana Tampe-

reen kaupungin perustaman säätiön turvin. Helsingin Ebeneserin tavoin pohjakouluvaatimuksena oli keskikoulututkinto. (Jerkku 2010, 44–46.)

Ruotsinkielistä lastentarhanopettajakoulutusta järjestettiin Helsingissä Ebeneserissä aluksi rinnan suomenkielisen koulutuksen kanssa joka toinen vuosi ja myöhemmin muutama vuoden välein alkaneena kurssina. Paine suomenkielisen koulutuksen lisäämiseen kasvoi. Samalla haluttiin kuitenkin turvata myös ruotsinkielisen koulutuksen asema. Viimeinen ruotsinkielinen Ebeneserin kurssi valmistui joulukuussa 1957. (Lastentarhaseminaari Ebeneser. Matrikkeli lastentarhanopettajista 1892–1977, 28.) Vaikka ruotsinkieliselle erilliselle seminaarille ei saatu valtion rahoitusta, uusi seminaari aloitti toimintansa Pietarsaareissa tammikuussa 1958 sijoituspaikasta käydyin kiivaan keskustelun jälkeen (Sjöberg 2007, 14, 22–26).

Lastentarhanopettajapula tuntui 1960-luvulla etenkin Pohjois-Suomessa. 1968 perustettiin Oulun lastentarhaseminaari, joka ensimmäisenä Suomessa avasi ovensa myös miesopiskelijoille. Jyväskylän tavoin pääsyaatimuksena oli ylioppilastutkinto ja opetusohjelmaan sisältyi kasvatustieteen approbatur-arvosanaopinnot. Vuodesta 1983 koulutuksessa oli kolmen prosentin kiintiö saamenkielisille opiskelijoille. (Lujala 2013, 25.) Vuoden 1973 alusta käynnistettiin uudenmuotoinen lastentarhanopettajankoulutus (ULO) Jyväskylässä ja Joensuussa. Lastentarhanopettajatarpeen kasvaessa yliopistojen lastentarhanopettajankoulutusta laajennettiin Turkuun, Raumalle, Kajaaniin ja Savonlinnaan. (Kasurinen & Saares 1998, 54.) Väliaikaiset lastentarhanopettajankoulutukset viitoittivat tietä akateemiselle varhaiskasvatukselle. Kajaanin opettajankoulutuslaitoksella alkoi vuonna 1991 kokeiluna varhaiskasvatuksen maisterikoulutus, johon myös sijoitettiin maan ensimmäinen varhaiskasvatuksen professuuri. (Husa & Kinos 2001, 37–38.)

Helsingin Ebeneserissä toiminta jatkui läpi vuosikymmenten. Opiskelijamäärät kasvoivat etenkin päivähoitolain voimaantulon jälkeen. Mukaan tulivat myös ensimmäiset miespuoliset opiskelijat. Vuonna 1977 lastentarhaseminaarit siirtyivät valtion omistukseen, ja niiden nimet muutettiin Lastentarhanopettajaopistoiksi. Koulutus laajeni kolmivuotiseksi vuonna 1986. Opiskelijoiden määrän kasvaessa Ebeneser-talossa ei enää ollut tilaa päiväkotitoiminnalle, ja viimeinen talossa toiminut päiväkotiryhmä lakkautettiin 1986. (Ebeneser, 100 vuotta lasten hyväksi, 2007; Matrikkeli, 1992, 32.) Käytännön harjoittelun ja teoreettisen opiskelun saman katon alle menestyksekkäästi yhdistänyt koulutus päättyi lopullisesti.

Ebeneser-talo kävi kuitenkin ahtaaksi myös kasvavalle opiskelijamäärälle, ja koulutus siirtyi vuonna 1993 Vallilaan Nilsiäkadulle ja sieltä 1995 Kruunuhakaan Siltavuorenpenkereelle Helsingin yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan muiden yksiköiden yhteyteen. Lastentarhanopettajien koulutuksella ja Ebeneser-talolla on kuitenkin yhä tiiviit yhteydet: varhaiskasvatuksen opiskelijat vierailevat vuosittain talon Lastentarhamuseossa, Ebeneserissä on suoritettu useita maisterivaiheen harjoitteluita, ja varhaiskasvatuksen opiskelijat ovat käyttäneet talossa sijaitsevaa arkistoa ja kirjastoa kandidaatti- ja pro gradu-tutkielmiinsa.

Helsingin Ebeneser-talon nykyinen toiminta

Ebeneser-säätiön arkisto on Suomen lastentarhatyön ja -opettajakoulutuksen historiallinen arkisto. Arkistomateriaali antaa kuvan opettajien koulutuksesta, lastentarhatyön aatteellisesta sisällöstä ja toiminnasta sekä historiallisesta kehityksestä Helsingissä ja osin muuallakin Suomessa. Varhaisin aineisto on peräisin 1880-luvulta. Aineisto koostuu pääasiassa Ebeneserin lastentarhan aineistosta, lisäksi arkistossa on henkilöhistoriaan liittyvää mate-

riaalia, kuten päiväkirjoja ja kirjeitä, ja lisäksi muistitietoaineistoa. Uusin muistitietoaineisto kerättiin yhteistyössä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kanssa 2012. Tämä keruu tuotti tulokseksi noin 1000 liuskaa materiaalia, jossa kirjoittajat muistelevat lastentarha- ja päiväkotikokemuksiaan lapsen, vanhemman tai päiväkodin työntekijän näkökulmasta. Aiemmin säätiössä on kerätty opiskelijamuistoja lastentarhanopettajakoulutuksesta, lastentarhanopettajien muistoja työelämästä sekä entisten lastentarhalaisten muistoja Ebeneserin lastentarhasta.

Viime aikoina arkistoa on hyödynnetty varhaiskasvatusta koskevissa monissa väitöskirjahankkeissa. Vuonna 2015 hyväksytty Maija Meretniemen kasvatustieteen alan väitöskirja tarkastelee aate- ja käsitehistoriallisesti suomalaisen lastentarhatoiminnan keskeisiä käsitteitä hyvä koti ja henkinen äitiys toiminnan varhaiskaudella 1890–1950. Parhailtaan tekeillä olevissa tutkimuksissaan Jenni Tinell käsittelee lastentarhanopettajaopiskelijoita yhteiskunnan murrosvaiheissa 1900- ja 2000-luvuilla ja Taina Sillanpää lastentarhojen ja päiväkotien elettyä sosiaalista ja kulttuurista tilaa. Tutkimusaineistona ovat ensiksi mainitussa työssä ensisijaisesti opiskelijoiden päiväkirjat ja muisteluaineistot, jälkimmäisessä Ebeneser-säätiön ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran keräämät muistitietoaineistot.

Arkiston yhteydessä on kirjasto, joka koostuu Lastentarhaseminaari Ebeneserin kirjakoelmasta. Se sisältää teoksia 1800-luvun lopulta alkaen. Kokoelman pääpaino on varhaiskasvatuksessa ja sen historiassa sekä varhaiskasvatuksen pedagogiikassa ja filosofiassa, mukaan luettuna keskeisimmät varhaiskasvatuksen filosofit Friedrich Fröbel ja Johan Heinrich Pestalozzi. Kokoelmaan sisältyy myös psykologista ja uskonnollista kirjallisuutta sekä lastentarhoissa käytettyjä musiikki-, leikki-, askartelu- ja lastenkirjoja. Kirjasto ja arkistomateriaali muodostavat toisiaan kiinteästi tukevan tutkimusaineiston.

Arkiston kuvakokoelma sisältää noin 5000 kuvaa, joista 3300 on tällä hetkellä digitoitu. Valokuva-arkisto sisältää Ebeneserin lastentarhaan ja sen toimintaan liittyvää aineistoa, lastentarhatoiminnan keskeisten henkilöiden aineistoa, lastentarha-arkkitehtuuriin liittyvää dokumentaarista aineistoa ja Ebeneser-talon katukuvia. Valokuvissa on myös aineistoa muista lastentarhoista ja päiväkodeista. Valokuva-arkisto on asiasanoitettu. Noin 200 valokuvaa on julkaistu Flickr-kuvayhteisöpalvelussa (Ebeneser-säätiön arkisto, valokuva-arkisto, flickr-kuvayhteisöpalveluun talletetut valokuvat). Creative Commons BY 2.0-lisenssillä avatut valokuvat ovat kiinnostuneiden vapaasti selailtavissa, käytettävissä ja kommentoitavissa. Suurimman kokonaisuuden muodostaa Elisabeth Alanderin 60-vuotispäivän kunniaksi vuonna 1919 koottu valokuva-albumi, joka sisältää yli 140 valokuvaa 1910-luvulta lastentarhoista ympäri Suomea.

Sekä kirjallista että kuvallista arkistoa aineistoa hyödynnetään Lastentarhamuseon teemaopastuksilla ja kierroksilla. Säätiön ylläpitämä Lastentarhamuseo esittelee suomalaista lastentarhatyön historiaa 1880-luvulta alkaen. Lastentarhamuseossa kävijät voivat tutustua Ebeneserin lastentarhan arkeen ja lastentarhojen toimintaan sekä fröbeliläiseen lastentarhapedagogiikkaan Suomessa. Huomattava osa museokävijöistä on päiväkotiryhmiä sekä kasvatus- ja sosiaalialan oppilaitosten opiskelijaryhmiä. Yksittäisistä museokävijöistä merkittävä osa on lapsiperheitä. Museonäyttelyn uudistuksessa 2000-luvun alussa pyrittiin siihen, että museossa olisi lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin sekä yksin että ryhmissä. Museossa voi muun muassa rakennella aidoilla Fröbelin palikoilla ja tehdä ostoksia Toimelan sekatavarakaupassa.

Lastentarhamuseo ulottuu myös Ebeneser-talon pihalle, missä on toteutettu Friedrich Fröbelin leikkilahjojen ideaan, Fröbelin palikoihin, liittyvä projekti. Fröbel kehitti lastentarhojen toimintaan sopivia sisältöjä, välineitä ja menetelmiä, ja hän puhui erityisesti leikin tärkeydestä pienen lapsen elämässä. Hän suunnitteli toimintavälineet, joiden avulla luodaan

aktiivinen oppimisympäristö lapselle varhaisvuosista alkaen. Palikat koostuvat päämuodoista ja niiden jako-osista. Ebeneserin uudessa projektissa muotojen kokonaisuus haluttiin säilyttää, mutta palikoiden kokoa kasvatettiin. Nykyaikaisilla materiaaleilla palikoista voidaan valmistaa niin suuria, tukevia ja silti kevyitä, että lapsi pystyy rakentamaan niistä talon, jonka sisään hän mahtuu. Isoilla palikoilla rakentaminen houkuttelee sekä lapsia että aikuisia yhteistyöhön rakennelmien suunnittelussa ja toteuttamisessa. Fröbelin palikat on pakattu neliön muotoisiin puurasioihin, ja siten myös jättipalikoille päätettiin rakentaa suuri laatikko, jonka sisään lapset voivat mennä. Laatikkoon mahtuu 90 osaa yhdeksästä Fröbelin esittämästä muodosta. Projektin suunnittelijana on toiminut taiteilija Alexander Reichstein.

Alexander Reichsteinin ja Lastentarhamuseon toinen yhteisprojekti perustuu niin ikään Fröbelin palikoihin. Se on rakentelulaukku, jossa on Fröbelin ajatuksia mukailevaa rakenteluvälineistöä ja lasten ja päiväkodin vanhojen rikkoutuneiden lelujen osia. Tavoitteena on kehittää lasten luovuutta heidän ideoissaan uusia rakennelmia vanhoista lelunosista. Fröbelin keskeiset muodot pallo, kuutio ja lieriö herätetään eloon lasten rakentaessa mielikuvituksellisia hahmoja kuten robotteja ja transformereita eläinten, ihmisten, koneiden ja rakennusten osista. Lasten vanhempia ja päiväkodin henkilökuntaa osallistetaan yhteistyöhön valmistamaan osia rakentelulaukkuun.

Lapsen ääni ja *Aikamatkalla* -projektit

Lastentarhamuseossa on parhaillaan käynnissä *Lapsen ääni* -projekti, jonka tavoitteena on tuoda pienen lapsen ääni kuuluviin osana Suomen itsenäisyyden juhlavuotta 2017, kerätä ja tallettaa tämän päivän lasten elämää ja ajatuksia myöhemmille sukupolville Ebeneser-säätiön arkistoon ja tuoda näkyviin varhaislapsuuden pedagogisessa toiminnassa tapahtuneita muutoksia. Aineisto arkistoidaan ja sitä esitellään säätiön Facebook-sivuilla, Instagramissa ja Flickr-kuvayhteisöpalvelussa.

Syksyllä 2016 projektiin kutsuttiin mukaan kaksi viisivuotiaiden lasten päiväkotiryhmää. Ryhmät vierailivat Lastentarhamuseossa kolmesti. Ensimmäisellä vierailulla lapset tutustuivat lastentarhan historiaan draamakerroksella ja muun muassa rakensivat Fröbelin palikoilla. Lopuksi katseltiin arkistosta vanhoja lasten piirustuksia. Lapset saivat mukaansa välitehtävän: ”Piirrä jotain, mitä päiväkodissasi tapahtuu”. Toisella käynnillä keskusteltiin piirustuksista ja rakennettiin Fröbelin jättipalikoilla tulevaisuuden päiväkoti. Lapsille annettiin päiväkodissa toteutettavaksi välitehtävä valokuvata päiväkodin mieluisia leikkiloja. Kolmannella käynnillä lapset keskustelivat ottamistaan valokuvista, ja yhdessä lasten kanssa muisteltiin palikoilla ja jättipalikoilla rakentelua. Lopuksi ryhmät saivat mukaansa päiväkotiin Alexander Reichsteinin suunnitteleman *Minä ja Fröbel* -rakentelulaukun. Keväällä yksi viisivuotiaiden lasten ryhmä on osallistunut projektiin, jossa lapset ovat mm. ideoineet ja valmistaneet animaation. Projektista tuotetaan Lastentarhamuseoon näyttely, joka avataan lokakuussa 2017 osana Lastentarhanopettajan koulutuksen 125-vuotisjuhluvuoden ohjelmaa

Kuva 2. Päiväkoti Kalasataman Kampelat ryhmä tutustumassa arkistoon ja Lastentarhamuseoon syksyllä 2016. Kuva: Tuula Paatelma. Kuvälähde: Ebeneser-säätiön valokuva-arkisto.

Ebeneser-säätiön ja Lastentarhamuseon puitteissa on toteutettu myös Liisa Lauerman johtama *Aikamatkalla*-hanke (2015–2017). Hanke on jatkoa vuosina 2010–2011 Helsingissä toteutetulle pilottiprojektille. Siihen on osallistunut kuusitoista päiväkotia ja kolme asukaspuistoa Espoosta, Helsingistä ja Kirkkonummelta. Hanke on osa Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen (STEA) rahoittamaa Lastensuojelun keskusliiton Emma&Elias-ohjelmaa. Työskentely perustuu perheiltä saatavien muistojen, tarinoiden, valokuvien, esineiden ja tekstiilien hyödyntämiseen. Tavoitteena on lisätä lasten, perheiden ja päivähoiton kasvattajien osallisuutta ja tietoisuutta omista juurista ja vahvistaa identiteettiä. Muistoja ja omia materiaaleja hyödyntävä työskentely tarjoaa tähän konkreettisen välineen. Se pyrkii tukemaan kulttuurisesti kestävästä kehitystä ottamalla historian ja muistot lasten, näiden vanhempien, isovanhempien ja päiväkotien henkilökunnan yhteisen keskustelun ja toiminnan sisällöksi.

Aikamatkassa ideana on, että jakaminen, kertominen ja toisten kuunteleminen lisäävät lapsen osallisuuden kokemusta. Kotoa tuodut tarinat, kuvat, esineet, tekstiilit luovat lapselle ”minä-nostetta”, ylpeyttä omista juurista. Tutut arkiset sisällöt, kuten sukupolvien leikit ja kotiaskeleet, tukevat osallisuuden vahvistumista. Lapsi on myös mukana oppimisympäristön rakentajana. Hankkeessa on havaittu, että ikiomien materiaaliensa lisäksi lapset ovat olleet kiinnostuneita ryhmän aikuisten lapsuusmuistoista, mikä on laajentanut lapsen elämänpiiriä. Eri kulttuurien tavat ja toiminnot – mukaan lukien suomalainen kulttuuriperintö – ovat tulleet tutummiksi. Monikulttuuristen lasten tapauksessa konkreettiset materiaalit ovat tukeneet lasten kielellistä itseilmaisua.

Kuva 3. Lapset lähdössä Aikamatkalle Perkkäänpuiston päiväkodissa syksyllä 2015. Kuva: Aila Holopainen. Kuvalähde: Aikamatka 2015.

Hankkeessa on järjestetty perheitä osallistavia tapahtumia päiväkodeissa ja asukaspuistoissa. Näin päiväkotia avautuu laajemmalle joukolle ja lasten läheiset aikuiset pääsevät mukaan leikkimään ja liikkumaan (esim. musiikki- ja pihatapahtumat). *Aikamatkalle* on kutsuttu myös isovanhemmat. Tapahtumissa isovanhempia on kutsuttu jakamaan osaamistaan, muistojaan ja läsnäoloaan lasten pariin. Isovanhempi-ikäisille on tarjottu koulutusta ja toimintaa, joka antaa heille välineitä oman historian tarkasteluun ja lapsuusmuistojen jakamiseen vertaisryhmässä ja eri sukupolvien kesken. Vapaaehtoisten panos Lastentarhamuseossa on mahdollistanut erilaisten sukupolvia yhdistävien perhetapahtumien kokeilun. Päiväkotien toimintaan osallistuneet *Aikamatkalla*-isovanhemmat tarjoavat sukupolvien välisiä kohtaamisia luontevalla tavalla osana päiväkodin muuta toimintaa.

Kasvattajan ammattirooli on rikastunut ja syventynyt *Aikamatkan* myötä: koulutus on herättänyt työntekijöitä pohtimaan omia juuria ja identiteettiä omakohtaisesti, osana työyhteisöä ja suhteessa perheisiin. Se on käynnistänyt oman työtavan, arvojen ja ammatillisuuden pohdintaa. Työyhteisön yhdessä tekemän matkan myötä työntekijät ovat tulleet tutummiksi, ja oman historian tarkastelu on lisännyt työntekijöiden ymmärrystä perheen ja suvun roolia sekä erilaisuutta kohtaan ja syventänyt kohtaamisia perheiden ja lasten kanssa. Työskentely on tarjonnut konkreettisen välineen osallistaa lapsia ja perheitä, osoittaa kiinnostusta ja arvostusta perheitä kohtaan. Vuorovaikutus perheiden kanssa on lisääntynyt ja tullut avoimemmaksi. Tähänastiset kokemukset viittaavat siihen, että työskentelyn jatkuessa pidempään se voi lisätä lasten sosiaalista hyvinvointia ja tukea aikuisten omien ja toisten juurien arvostamista, erilaisuuden hyväksymistä ja päiväkodin toimintakulttuurin kehittämistä.

Lähteet

Painamattomat lähteet

Ebeneser-säätiön arkisto

Hanna Rothmanin kokoelma

Hanna Rothmanin kirje Elisabeth Alanderille 10.3.1892.

Muistitietokokoelmat, Kasvattajaksi oppimassa -muistitietokeräys 2001

Vastaaaja Marjatta Kaidesoja.

Valokuva-arkisto

flickr-kuvayhteisöpalveluun talletetut valokuvat [www-lähde].

<http://www.flickr.com/photos/ebeneser> > (luettu 10.8.2017).

Kasvattajatarkurssin esite 1908

Kirjallisuus

50 vuotta Lastentarhaseminaarityötä 1892–1942. Helsinki: Ebeneserkoti. 1942.

Aikamatka 2015. Kuvia, Matkan varrelta [www-lähde].

http://www.aikamatkalla.fi/omat_matkalla > (luettu 11.9.2017).

Allen, Ann Taylor 1996. “Geistige Mütterlichkeit” als Bildungsprinzip. Die Kindergartenbewegung 1840–1870. Teoksessa Kleinau, Elke & Opitz Claudia (toim.), *Geschichte der Mädchen und Frauenbildung*. Band 2: Vom Vormärz bis zum Gegenwart. Frankfurt am Main: Campus Verlag, 19–34.

Ebeneserkoti 1890–1922. Katsaus Hanna Rothmanin ja Elisabeth Alanderin laitosten 32-vuotiseen toimintaan 1890–1922. Helsinki: Ebeneserkoti. 1923.

Ebert, Sigfried 1999. Zwischen “geistiger Mütterlichkeit” und Fachlichkeitsanspruch – zur Jahrhundertproblematik eines Frauenberufes. Teoksessa Sommer, Erika (toim.), *Festschrift 125 Jahre Pestalozzi-Fröbel-Hauses*. Berlin: Pestalozzi-Fröbel-Haus, 64–79.

Husa, Sari & Kinos, Jarmo 2001. Akateemisen varhaiskasvatuksen muotoutuminen. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.

Jacobi, Juliane 1990. Die geistige Mütterlichkeit. Bildungstheorie oder strategischer Kampfbegriff gegen Männerdominanz in Mädchenschulwesen. *Die Deutsche Schule*. Beiheft, 209–224.

Jerkku, Kaija 2010. Pitkä tie, sitkeät kulkijat: syntyy lastentarhaseminaari. Tampereen lastentarhaseminaarin perustaminen, koulutuksen käynnistäminen vuonna 1955 ja alkuvuosien toiminta. Historiallis-narratiivinen tutkimus. Tampere: Tampereen yliopisto [www-lähde]. < <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/76555/lisuri00128.pdf?sequence=1> >.

Kasurinen, Liisa & Saares, Ilse 1998. Kasvun vuodet: Jyväskylän lastentarhaopettajaopisto 1947–1995. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, varhaiskasvatuksen yksikkö.

Lastentarhaseminaari Ebeneser. Matrikkeli lastentarhanopettajista 1892–1977. Helsinki: Ebeneser-säätiö. 1992.

Lauerma Liisa & Sillanpää Taina 2011. Aikamatkalla – perheen ja suvun tarinat. Pilottiprojektin 2010–2011 julkaisu. Helsinki: Ebeneser-Koulutus Oy.

Lujala, Elise 2013. Lastentarhatyön, koulun ja opettajankoulutuksen kehitysvaiheiden yhty-

mäkohtia vuosina 1856–1995. Teoksessa Puroila, Anna-Maija, Kaunisto, Saara-Leena Syrjälä, Leena (toim.), Naisen äänellä. Professori Eila Estolan juhlaKirja. Acta universitatis Ouluensis Scientiae Rerum Socialium 141, 17–30.

Meretniemi, Maija 2015. Hyvä koti ja henkinen äitiys lastentarhatyön esikuvina. Aate- ja käsitehistoriallinen tutkielma Suomen varhaiskasvatuksen taustasta. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteellinen tiedekunta, opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 369.

Reyer, Jürgen 1989. Friedrich Fröbel, the Profession of Kindergarten Teacher and the Bourgeois Women's Movement. *Western European Education* 21 (2), 29–44.

Sachsse, Christoph 2003. Mütterlichkeit als Beruf: Sozialarbeit, Sozialreform und Frauenbewegung 1871–1929. Weinheim: Beltz.

Sjöberg, Erik 2007. Tro-hopp-kärlek. Barnträdgårdsläro utbildningen i Jakobstad 1958–1995. Jakobstad: Center för barnpedagogisk forskning vid Enheten för barnpedagogik, Åbo Akademi.

KT Maija Meretniemi on Ebeneser-säätiön toiminnanjohtaja emerita.

FM Liisa Lauerma toimii Aikamatkalla-hankkeen projektipäällikkönä.

LTO, KM Taina Sillanpää on Ebeneser-säätiön toiminnanjohtaja.

Dos. Jan Löfström, PhD, on historian ja yhteiskunnallisten aineiden didaktiikan yliopistonlehtori Helsingin yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa.